

FRANCESC MIRALLES

Una paret de pedra seca a Vilafranca (Ports) i una falsa volta característica de les barraques alçades amb aquesta tècnica constructiva.

August Bernat era un de tants catalans que aprofitava els caps de setmana per a fugir de la vida urbana de Barcelona. L'esgambi el trobava a l'Alt Camp on, a més de tenir-hi casa, podia cultivar la seua afecció per l'excursionisme. Entre caminada i caminada acabà parant esment en unes construccions d'aspecte adust però ben robustes que, de tan senzilles, s'integren en harmonia total amb la resta del paisatge. Hi havia barraques de planta gran, perxes, murs, algun pou... Fou així que aquest treballador del sector tèxtil començà a *empaitar barraques*, a dedicar cada dia festiu que tenia a cercar aquests exemplars d'arquitectura agrícola. A base de fotografiar, mesurar, catalogar... durant prop de quaranta anys, August ha anat confeint el seu particular –i inacabat– inventari de pedra seca. “Quan comences, ja no pots parar”, afirma. “Al principi jo pensava que era

Malalts de pedra

Fins no fa gaire no passaven de considerar-se les restes d'un passat tosc i improductiu; ara, en canvi, són percebudes com a mostres d'art senzilles i integrades a la natura. La feina desinteressada de molts particulars en l'àmbit de la cerca i la catalogació a tot el país ha propiciat la revaloració de les construccions de pedra seca, alhora que alguns ajuntaments s'afanyen a convertir aquests paisatges humanitzats en un recurs turístic.

l'únic sonat a qui atreia aquesta història –explica–, però amb el pas del temps em vaig adonar que no era pas sol.”

De *sonats* o de *malalts de pedra*, com ells mateixos es defineixen, n'hi ha molts arreu del nostre país, com es va palesar a la 6a Trobada de Pedra en Sec als Països Catalans, que va tenir lloc fa pocs dies a Vilafranca (Pors). Com August, hi ha Toni Font, un consultor ambiental que coneix cada pam del barranc de Biniraix (Sóller); o Xavier Folch i Josep F. Pitarch, que tenen catalogades les més de 1.400 barraques que hi ha al terme municipal de Tirig (Alt Maestrat); o Maria Carme Freixa, qui no s'està de reivindicar l'escampadissa de xicotetes barraques característiques de la Portella de Vallfagona (Ripollès).

En tots aquests municipis, però també en molts altres –des de la Vall de Gallinera fins a l'Alt Empordà–, l'element petri ha esculpit paisatges huma-

nitzats que ens parlen, alhora, de la senzillesa i de la humilitat amb què, en el passat, els avis dels nostres avis van haver d'encarar la feixuga tasca de la supervivència. Perquè aquí, com en moltes grans àrees geològicament semblants de tota la Mediterrània, els homes van haver de lluitar per endreçar la terra, alliberar-la de pedres i convertir-la en camps de conreu. Sabent que era una batalla perduda, els treballadors de la terra optaren per aliar-se amb l'element mineral. El resultat foren construccions essencials, de pedra pura, sense afegitons de morter, posades l'una damunt l'altra, perfectament encaixades. Pedra a pedra. El resultat d'aquesta “arquitectura sense arquitectes”, com l'anomena Arturo Zaragoza, membre de l'Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles i expert en pedra seca, és visible, amb tot de manifestacions diverses, arreu de la Mediterrània. A França, Creta, Itàlia, Israel, Marroc... se'n troben mostres.

Algunes es remunten a l'inici de la nostra era (de fet, la primera cita literària que se'n troba és a la paràbola de la vinya de la Bíblia), algunes altres no arriben al segle de vida.

Avui, les construccions de pedra seca són el testimoni d'un passat agrícola que no es repetirà. Potser per això, i per l'èxode rural intens que ha viscut el nostre país, per la falta de sensibilitat social i per l'aparició de noves tècniques constructives, l'arquitectura de pedra seca es va devaluar durant les dècades centrals del segle passat. El menysteniment envers aquesta tècnica mil·lenària no era més que un reflex d'una devaluació generalitzada de tot allò referit al món rural. Algunes parets es deixaren solsir; la vegetació cobrí pous i marges; però la majoria de barraques romangueren immutables. Ínterim, molts paredadors, margenadors i agricultors, dipositaris del saber fer característic d'aquesta arquitec-

tura popular, van abandonar una comesa tan feixuga. Civeres, perpals i malls van restar confinats en un racó.

Un ressorgiment mineral. No és fins a la dècada dels 80 que algunes persones –alguns “sonats”, com diria August– comencen a cridar l’atenció sobre el valor d’aquestes manifestacions constructives però també etnològiques. De manera particular i amb molt d’esforç personal, uns pocs s’entestaren a inventariar barraques, cisternes, basses... Alguns, com el grup que encapçala Ramon Artigas, a Sitges, decidí de pintar un drac verd a les barraques que ja havien catalogat, per tal de deixar-hi constància. Uns altres es limitaren a treballar individualment, anotant en uns arxius rudimentaris les dimensions i la tipologia. I, a poc a poc, i esperonats pel referent internacional, uns i altres començaren a posar-se en con-

tacte, a saber que no eren sols, a devorar la bibliografia que s’anava produint, a compartir l’afecció, a assumir que allò que feien tenia un sentit més rellevant que no es pensaven. Amb el corpus que s’anà generant, els estudiosos disposaren cada volta de més raons per a reclamar-ne a les autoritats la salvaguarda i la valoració.

Mancant com manca una figura de protecció superior, diversos ajuntaments optaren per declarar alguns elements Béns Locals d’Interès Cultural (BLIC). En la cursa per a distingir-se entre l’oferta turística, algunes institucions han acabat fent-ne bandera. És el cas de l’Ajuntament de Vilafranca (Ports), que l’any 2006 va obrir el primer museu de pedra seca del País Valencià. O el de la Fatarella, que, a instàncies de la fundació El Solà, impulsa des de fa un decenni una campanya de sensibilització

per a xiquets, i més activitats de difusió, com ara la creació de tres itineraris. O el Consell de Mallorca, que des del 1988 ha donat valor als camins de pedra seca que solquen la serra de Tramuntana.

Tanmateix, no s’hauria arribat fins ací sense la insistència de visionaris com August i tota la seua colla. Com explica Juan B. Simó, historiador i expert en turisme, els qui vivien al costat de la pedra seca, com ha passat amb tants altres elements de valor etnològic, “estàvem acostumats a veure-ho des de xiquets”, de manera que “ens semblaven elements corrents del paisatge”. Ha calgut, doncs, sensibilitzar els nadius que “la pedra seca constitueix un dels fets arquitectònics més formidables que les persones han pogut dur a terme en la superfície de la terra”; ha calgut “constatar que forma part d’una autèntica cultura, de vegades esvaïda o menyspreada”. Al cap i a la fi,

Tan ancestral com actual

La pedra seca sol identificar-se com una tècnica constructiva del passat. Per pura necessitat, s’extreien les pedres de les terres que més tard es destinaven als conreus i es col·locaven, l’una damunt l’altra, primer fent murs d’abancament, després les parets que envoltaven la pròpia finca i, finalment, les casetes –o barraques, segons on ens trobem– de pedra. El conjunt forma avui petites mostres d’art integrades a la natura, paisatges que mereixen ser preservats pel valor etnològic que evoquen.

Però, si bé és cert que aquestes construccions han perdut part de la funcionalitat que hi havia en l’origen, avui continuen essent ben útils per a la natura

i l’èsser humà. D’una banda, contribueixen a retardar l’erosió del terreny i dificulten la propagació del foc. D’una altra, continuen essent solucions constructives ben vàlides en obres de nova planta, per més que alguns tècnics les defugen per desconeixement. “Els tècnics especialistes en les infraestructures civils que, per deformació professional, són fidels complidors de la literalitat dels textos normatius, han relegat les edificacions civils de pedra seca als llimbs de la legalitat”, explica l’enginyer Sergi Marín. Sobre la pedra seca, es lamenta aquest expert que treballa a la zona del Maestrat i els Ports, “hi ha molta informació des del punt de vista

patrimonial, però poca des del punt de vista del càlcul d’estructures”, la qual cosa fa que molts tècnics preferesquen la solució fàcil i ràpida del formigó. “Recorde un mur de contenció de pedra seca que es va alçar a Morella en una obra pública. El qui ho va dissenyar no volia creure que sense formigó aguantaria i va acabar fent-lo de formigó per dintre i pedra per fora –explica Arturo Zaragoza, membre de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles i tècnic de l’administració. Els vells de Morella que s’ho miraven ja ho deien: “Eixa paret caurà.” El resultat va ser que al cap de poc temps el mur va caure, perquè no deixava filtrar la humitat.

Ara la sensibilitat entre els particulars envers aquest àmbit sembla haver crescut. Hi ha qui demana pedra seca per als seus xalets; hi ha qui recons-

Dalt, recuperació d'una paret al barranc de Biniaraix (Sóller). Cabanes a la Fatarella (Terra Alta). A sota, esquerra, una cabana. A la dreta, alguns dels participants de la 6a Trobada de Pedra en Sec als Països Catalans, que va tenir lloc els dies 21, 22 i 23 d'octubre a Vilafranca.

com apunta August Bernat, “per a protegir alguna cosa, primer cal estimar-la i conèixer-la”.

Wikipedra. De moment, mentre alguns ajuntaments s’afanyen a convertir

trueix els murs quan cauen; i fins i tot l’administració sembla haver-se adonat que, en alguns llocs, pot ser una solució vàlida.

Tot plegat ha tornat a donar valor a l’ofici de marger o paredador, perquè, com apunta Sergi Marín, treballar la pedra seca “no és posar una pedra damunt una altra i prou”. A Vilafranca, com a la Fatarella, ja hi ha tallers on s’ensenya específicament aquest ofici, mentre alguns, com la parella formada pels joves Roger Solé i Josep Castany –La Feixa, s’anomena la seua empresa– es dediquen professionalment a recuperar parets i a fer-ne de noves. “Hi ha tota una generació de paredadors que s’ha perdut, però, preguntant a la gent major, et van dient com es fa”, explica Roger.

la pedra seca en productes de consum turístic, els qui primer van reivindicar el valor d’aquestes xicotetes catedrals paganes van fent via, assistits per les noves tecnologies. La llapissera i el mapa, que fa un lustre eren ferramentes indispensables en el *kit* del bon catalogador, han deixat pas al GPS. Internet els permet l’accés al cadastre i a les ortofotos abans d’eixir de casa, i alhora verificar la correcció de les dades de posició en tornar del camp. La precisió que es pot assolir és màxima.

Internet ha facilitat, a més, el fet de compartir els bancs de dades, i ha posat fi a la soledat que havia caracteritzat el treball d’aquests *empaitadors de barraques*. Per tal de canalitzar el treball dispers d’aquests afeccionats a la pedra, l’Observatori del Paisatge de Catalunya ha posat en funcionament des de l’abril la Wikipedra, una web que s’inspira en l’esperit col·laboratiu de la Wikipedia. L’objectiu, com en el cas de l’enciclopèdia interactiva fundada per Jimmy Wales, és que els usuaris vagin confeint un catàleg detallat de les barraques que hi ha disperses pel Principat. De moment, en la Wikipedra ja hi ha les 4.500 barraques, repartides en 16 comarques i 134 municipis, que el grup Drac Verd

–que ha estat en la gènesi de la web– i alguns altres com el grup barracaire de Mont-roig del Camp, han catalogat aquesta darrera dècada. Gràcies a aquesta plataforma, qualsevol persona pot consultar les barraques o cabanes que hi ha a cada municipi, a través de mapes, fitxes, fotografies i croquis; i alhora introduir, prèvia validació, noves barraques. La Wikipedra només abasta Catalunya, si bé, com explica Ramon Artigas, que n’és l’*alma mater*, “gent de la Catalunya del Nord i de Castelló s’ha interessat per una possible ampliació”.

August Bernat i la seua colla també hi volen introduir les barraques que han inventariat durant tots aquests anys. “És un pas endavant molt important per a poder fer aquesta feina”, diu el qui ara per ara exerceix de president de la Coordinadora d’Entitats per la Pedra Seca. Amb tot, amb millors o pitjors tecnologies, veu clar que el treball de camp, l’eixida a la muntanya, continua essent insubstituïble. És allí que es pot trobar una nova barraca –siga gran o xicoteta, s’haja ensorrat o continue erecta– per a incorporar-la al catàleg. Al cap i a la fi, tota pedra fa paret i tota barraca fa catàleg.

Violeta Tena